

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ОТРИМАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ
У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ**

Стаття розглядає елементи загальних та спеціальних теорій кримінального процесу. Центральне місце у системі кримінального процесу є теорія доказів та доказування під час отримання, фіксації інформації. Розглянуто дві основні концепції фіксації інформації. Перша передбачає отримання інформації від оперативних підрозділів сторони обвинувачення. Друга – є отримання інформації від учасників кримінального провадження, інформаційного забезпечення доказування. Розглядаються положення допустимості та недопустимості доказів у кримінальному процесі. Запропоновано теоретичні аспекти та практичне вирішення даних питань.

Ключові слова: процес, механізм, докази, доказування, інформація, слідчий, прокурор, суддя, учасник досудового розслідування, слідчі (розшукові) дії.

Статья рассматривает элементы общих и специальных теорий уголовного процесса. Центральное место в системе уголовного процесса является теория доказательств и доказывания при получении, фиксации информации. Рассмотрены две основные концепции фиксации информации. Первая предусматривает получение информации от оперативных подразделений стороны обвинения. Вторая - является получение информации от участников уголовного производства, информационного обеспечения доказательств. Рассматриваются положения допустимости и недопустимости доказательств в уголовном процессе. Предложены теоретические аспекты и практическое решение данных вопросов.

Ключевые слова: процесс, механизм, доказательства, доказывание, информация, следователь, прокурор, судья, участник досудебного расследования, следователи (розыскные) действия.

The article considers the elements of general and special theories of criminal procedure. The central city in the system of criminal procedure is the theory of evidence and proof during the receipt, recording of information. Two main concepts of information fixation are considered. The first involves obtaining information from the operational units of the prosecution. The second is to obtain information from participants in criminal proceedings, information support of proof. The provisions of admissibility and inadmissibility of evidence in criminal proceedings are considered. Theoretical aspects and practical solution of these issues are offered.

Key words: process, mechanism, evidence, proof, information, investigator, prosecutor, judge, participant of pre-trial investigation, investigative (search) actions.

Актуальність статті полягає у визначенні теоретичних положень кримінального процесу України, доктринальних положень процесуальних засобів отримання та фіксації інформації. У даному аспекті необхідно розглянути дві основні концепції. Перша передбачає отримання інформації від оперативних підрозділів, як сторони обвинувачення. Друга – є отримання інформації від учасників кримінального провадження. Перша конструкція будується на підставі процедурної діяльності оперативних підрозділів, які мають великий досвід отримання, збирання, перевірки та оцінки інформації під час досудового розслідування. В даному разі оперативно розшукова інформація підрозділяється на інформацію до початку реєстрації заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та інформація, яку отримує оперативний підрозділ, за дорученням слідчого, прокурора, слідчого судді на стадії досудового розслідування. Якщо в першому випадку

ку інформація використовується для встановлення обставин кримінального правопорушення, то в другому вона є процесуальною підставою для закріплення фактичних даних як доказів.

Метою статті є визначення теоретичних положень доказів та доказування під час досудового розслідування.

Новизна розглядає наукові та практичні положення інформаційно змістового доказування, що включає до себе дві основні конструкції, зокрема загальну теорію доказування та спеціальну теорію пізнання обставин кримінального правопорушення. Перша конструкція побудована на підставі теоретичних аспектів предмету доказування, як кримінальної процесуальної діяльності. Друга оснований на теорії доказування, а саме отримання інформації від учасників кримінального провадження. Слідчий повинен її процесуально зафіксувати у протоколі проведення слідчих розшукових дій та визначити, як доказ обвинувачення.

Теоретичні розробки, які необхідно визначити в даній статті повинні бути ґрунтовані на теоретичних положеннях теорії, філософії права, кримінального процесу, криміналістики та інших галузевих наук.

Загальна теоретична концепція доказування були визначені на початку 1900 року К.Д. Анциферовим, С.В. Познишевим, І.Я. Фойніцьким та ін. [2; 24; 31]. Перші наукові обґрунтування теорії доказів та доказування склали загальні положення інституту доказів, як загальної теорії кримінального процесу.

Подальший розвиток наукових позицій був розроблений після 1961 року Р.С. Белкиним, А. И. Винтбергом, В.В. Вапнярчуком, Г.М. Миньковским, В.П. Гмирко, М.М. Гродзинским, Г.Ф. Горским, Л.Д. Кокаревичем, О.М. Лариним, Полянським, В.М. Савицьким, С.М. Стахівським, М.С. Строговичем, М.А. Чельцовим, П.С. Елькінд, та ін. [3; 6; 8; 9; 11; 12; 18; 25; 27; 32].

Виклад загального матеріалу. Чинний КПК України встановив елементи оперативно розшукової діяльності у кримінальному провадженні. Проти включення інститутів, норм, правил, засобів використання оперативно розшукової діяльності (ОРД) у кримінальному процесі виступали та виступають багато вчених. Їх позицію можна визначити таким чином, що процедурна діяльність ОРД, в окремих процесуальних конструкціях, не завжди відповідає нормам кримінального процесу. З одного боку кримінальний процес є відкрита процедура встановлення, закріплення та оцінка доказів, з другого застосування ОРД у кримінальному процесі не завжди відповідає фактичним даним, оскільки інформація може не відноситися до предмету доказування.

Ю.М. Грошевой, С.М. Стахівський, В.М. Стратонов та ін. вказували, не треба механічно включати у процесуальні інститути доказування положення реалізації оперативної інформації, яка визначена Законом про оперативно розшукову діяльність [10; 27; 28].

Глава 21 КПК України розкриває загальні положення використання ОРД під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В даному разі закон передбачає, що слідчий, отримавши інформацію повинен її реалізувати у кримінальному провадженні за допомогою оперативних підрозділів. Закон прийняв таке рішення у зв'язку ростом організованої, корумпованої, транснаціональної злочинності. Не завжди слідчий має процесуальні засоби розкриття кримінального правопорушення. Тому за допомогою технічних засобів, використання оперативної інформації слідчий отримав можливість встановлення обставин кримінального правопорушення та визначення вини підозрюваного.

У підручниках про оперативно розшукову діяльність категорія "інформація" визначається як сукупність компонентів, що будуються на підставі загальних положень її отримання, збирання, обробки, зберігання та використання.

Отримана інформація має елементи теоретичного моделювання, які на підставі пізнання визначають обставини кримінального правопорушення. Сторона обвинувачення першою отримує інформацію, яка відноситься до предмету доказування. Слідчий повинен процесуально закріпити інформацію, шляхом проведення процесуальних, слідчих розшукових дій. Якщо інформація не може бути закріплена, або не відповідає фактичним даним, слідчий має процесуальні повноваження щодо надання доручення оперативним підрозділам для перевірки, встановлення фактів, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення.

М.В. Жогін, Г.М. Миньковський, В.Г. Танасевич одні з перших теорії доказів визначали необхідність використання оперативно розшукової інформації. Вони визначили правовий зміст, загальні положення, які були сформульовані як сукупність фактичних даних відносно особи, яка готує або вчинила кримінальне правопорушення. Інформація повинна містити факти, які можна перевірити за допомогою проведення слідчих розшукових дій [12].

Наукові дослідження вчених були визначені, таким чином, як процесуально повинна бути реалізована оперативна інформація у кримінальному провадженні.

В.І. Галаган, І.В. Басиста, В.І. Удовенко, О.В. Капліна, О.Г. Шило та ін. виділили методологічні аспекти інформації під час її реалізації у кримінальному провадженні, зокрема: відображення інформації в процесуальній діяльності слідчого, після її отримання, оцінки відносно підозрюваного та обставин кримінального правопорушення [7; 13].

В.М. Карпович, Д.А. Керимов, В.О. Коновалова, О.М. Ларин, М.М. Прохоров, К. Попер, В.Ю. Шепітько та ін. вказували, що на підставі законів пізнання інформація повинна надати відповідь на питання про обставини, засоби, методи, форми вчинення кримінального правопорушення, допомогти скласти та визначити версії для розкриття злочину [14; 15; 16; 18; 22; 23].

Л.М. Лобойко, Е.Л. Лукьянчиков, С.В. Познишев, Л.Д. Удалова та ін. пропонують основні методологічні підходи під час отримання, використання оперативно-розшукової інформації у кримінальному провадженні. Основні елементи вони пов'язують з потребою з'ясування інформації, яка отримана під час встановлення обставин кримінального правопорушення. Другі визначають на підставі аналізу кількісного і якісного стану інформації. Інформація повинна пройти шлях моделювання, можливого застосування технологічних, технічних елементів збирання, фіксації, обробки, зберігання та можливого її використання інформації доказування [19; 20; 24; 30].

Загальне значення інформації полягає у встановленні вини учасника, що вчинив кримінальне правопорушення. Слідчий повинен встановити місце, час, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення та процесуально закріпити всі встановлені фактичні дані. При цьому оперативно-розшукова діяльність допомагає слідчому визначити докази та спрямувати оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів для досягнення процесуальних результатів, застосувати відповідні заходи, форми, методи оперативної діяльності таким чином щоб закріпити докази та забезпечити виконання завдань кримінального провадження. Тобто інформація повинна мати процесуальний зміст.

Можна визначити дві форми інформації у кримінальному провадженні. Перша форма передбачає отримання інформації до початку реєстрації заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення оперативними підрозділами, які реалізують результати оперативно-розшукової діяльності. В даному разі оперативні підрозділи повинні діяти на підставі закону України про оперативно-розшукову діяльність. Вони мають право на реалізацію отриманої інформації, затримати підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення та надати процесуальні документи, що стосуються вчиненого кримінального правопорушення до реєстрації у єдиному реєстрі досудового розслідування. Процесуальною підставою для реєстрації в даному випадку є рапорт співробітника оперативного підрозділу. Після реєстрації матеріалу, його отримує слідчий, який негайно приймає заходи щодо фіксації кримінального правопорушення. Після встановлення обставин кримінального правопорушення слідчий складає повідомлення про підозру та проводить допит підозрюваного. Пізнавальна діяльність слідчого повинна бути направлена на встановлення предмету доказування. Слідчий повинен ознайомитися зі змістом оперативно-розшукової інформації та матеріалами її реалізації у тому об'ємі відомостей, які встановлені, отримані, оброблені та можуть бути визнані як фактичні дані. Він повинен оцінити інформацію, встановити фактичні дані, що вказують на підозрюваного, закріпити їх процесуальною процедурою, встановивши склад злочину. Слідчий отримавши інформацію повинен встановити кримінальні підстави складу злочину. Якщо кримінальних підстав не має він має процесуальні повноваження щодо закриття кримінального провадження не оголошуючи повідомлення про підозру. Дану форму можна визначити кримінальною, на підставі якої встановлюється склад кримінального правопорушення (злочину). Другу форму реалізації інформації у кримінальному провадженні можна визначити, як процесуальну. Діяльність слідчого включає до себе швидке, повне, неупереджене розслідування кримінального правопорушення після отримання процесуальної інформації від оперативних підрозділів, проведення слідчих розшукових, негласних слідчих (розшукових) дій. Слідчий, прокурор мають процесуальні повноваження надати письмові доручення оперативним підрозділам для визначення фактичних даних, які мають значення для подальшої розробки і закріплення їх процесуально, як доказів.

Пізнавальна діяльність слідчого в даному разі включає також дії слідчого під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій після отримання оперативно-розшукової інформації. Він повинен проаналізувати інформацію оперативних підрозділів, які тактично є значимими для кримінального провадження, включити їх до процесу доказування та отримання необхідних доказів для складання повідомлення про підозру.

Неможливо оспорити факту, що інформація сприяє встановленню доказів у кримінальному провадженні. Однак, основним елементом отримання і використання оперативної інформації є

її достатність. Якщо інформація знайшла своє підтвердження під час досудового розслідування то слідчий проводить її перевірку для встановлення достатніх доказів, які полягають у повноті, оптимальності інформації, як фактичних даних.

Практика вказує на складність забезпечення цього положення. Єдиних критеріїв достатності інформації, які має значення для досудового розслідування немає. Слідчий самостійно повинен на підставі пізнання обставин кримінального правопорушення визначити достатність інформації, фактів, які вказують на склад кримінального злочину. Вся отримана інформація у кримінальному провадженні полягає у закріплені її процесуальним шляхом, як докази. Якщо, інформація не може бути закріплена, то вона є основою для інформаційного забезпечення кримінального процесу та може бути використана для подальшого пізнання обставин кримінального правопорушення. В даному разі можна розглядати результати оцінки інформації як належність, допустимість або недопустимість її використання у кримінальному провадженні.

Чинне законодавство встановило, що належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутності обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження. Достовірність чи недостовірність фактичних даних визначається як можливість використання фактичних даних у зв'язку з іншими доказами. Докази визнаються допустимим, якщо вони отримані у порядку процедури збирання, закріплення та оцінки виходячи з обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Процесуальна форма отримання інформації полягає отримання заяви про вчинене кримінальне правопорушення. Під час допиту слідчий повинен визначити, яка інформація має відношення до розкриття кримінального правопорушення, а яка немає. Слідчий повинен оцінити всю інформацію та після її оцінки він може визначити склад кримінального правопорушення та кваліфікацію злочину. Виходячи з кваліфікаційних ознак злочину, слідчий повинен проводити у даному напрямку слідчі розшукові дії.

Як свідчить практика у 80% інформація, яку отримав слідчий відноситься до складу кримінального правопорушення, у 20 % після перевірки інформації, слідчий приймає процесуальне рішення та складає постанову про закриття кримінального провадження, тому що перевірена та оцінена інформація не відноситься до кримінального провадження.

Висновок. Оцінка доказів повинна характеризуватися наступним. Закон не пропонує, якими доказами мають бути встановлені ті або інші обставини кримінального правопорушення, не встановлює "силу" доказів відносно факту вчинення злочину тому жодний вид доказів не має переважного значення. Кількісні та якісні показники достатності доказів повинні бути оцінені слідчим, прокурором, суддею за внутрішнім переконанням. Це означає, що вільна оцінка доказів повинна проводитися на підставі матеріальних критеріїв оцінки.

Список використаних джерел:

1. Альперт С. А. Кримінально-процесуальні функції : поняття, система, суб'єкти. Х. : Основа, 1995. 120 с.
2. Анциферов К. Д. Обвинительное начало и английский процесс. Юридический вестник. М., 1879. С. 432.
3. Белкин Р. С. Криминалистика. Общетеоретические проблемы. М. : Юрид. лит., 1973. 260 с.
4. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. М.: Норма, 2005. 528 с.
5. Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах / Л. Е. Владимиров. Тула : Автограф, 2000. 235 с.
6. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування. Юрайт, 2017, 408с.
7. Галаган В. І. Кримінальний процес України : навч. посіб. / Басиста І. В., Галаган В. І., Удовенко Ж. В. К. : Центр учбової л-ри, 2010. 352 с.
8. Горский Г. Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Г.Ф. Горский, Л.Д. Кокарев, П.С. Элькинд. Воронеж : 1978. 230 с.
9. Гродзинский М. М. Государственный обвинитель в советском суде / М. М. Гродзинский. Москва : Госюриздат, 1954. 234 с.
10. Грошевой Ю. М. Нове у кримінально-процесуальному законодавстві України / Ю. М. Грошевой, Т. М. Мірошніченко. Х: Основа, 2002. 110 с.
11. Гмирко В. П. Доказування у кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СТД – репрезентація / В. П. Гмирко. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. 314 с.

12. Жогин Н. В. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Н. В. Жогин, В. Г. Танасевич, Г. М. Миньковский и др. ; под. ред. Н. В. Жогина. Москва : Юрид. лит., 1973. 736 с.
13. Капліна О.В. Кримінальний процес України: підручник / О.В. Капліна, Ю.М. Грошевой, О.В. Шило. Х. Юрид. університет. 2013. 820с.
14. Карпович В.Н. Системность теоретического знания. Логический аспект. Новосибирск, 1984. С. 114.
15. Керимов Д.А. Методология права. М., 2000. С. 310. 13
16. Коновалова В. Е. Тактика допроса при расследовании преступлений / В. Е. Коновалова, А. М. Сербулов. - Киев : КВШ МВД СССР, 1978. 110 с.
17. Кузнецов Н. П. Доказывание в стадии возбуждения уголовного дела / Н. П. Кузнецов. Воронеж : ВГУ, 1983. 164 с.
18. Ларин А. М. Доказывание на предварительном расследовании в советском уголовном процессе / А. М. Ларин. М.: Юрид. лит., 1961. 220 с.
19. Лобойко Л.М. Методи кримінального процесуального права / Л.В. Лобойко/ монографія. Д: Днепр. держ. ун- т внутр. справ. 2006. 352с.
20. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів / Є. Д. Лук'янчиков. Київ, 2005. 359 с.
21. Михеєнко М. М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні : Вибрані твори / М.М. Михеєнко. К. : Юрінком Інтер, 1999. 240с.
22. Прохоров М.М. В поисках нового мировоззрения: монография Н. Новгород, 1992. С. 118.
23. Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход. М., 2002. С. 24—26.
24. Познышев С.В. Элементарный учебник русского уголовного процесса. М., 1913. С. 182.
25. Полянский Н. Н. Проблемы судебного права / Н. Н. Полянский, М. С. Строгович, В. М. Савицкий, А. А. Сельников. Москва.: Юрид. лит., 1983. 291 с.
26. Селина Е.В. Допустимость доказательств и судебское усмотрение в уголовном процессе. Государство и право. 2009. № 8. С. 31—38.
27. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів / С. М. Стахівський. Київ : Атака, 2009. 64 с.
28. Старатонов В. М. Криміналістична теорія пізнавальної діяльності / В. М. Стратонов. Херсон : Вид-во Херсонського державного університету. 2009. 440 с.
29. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі / В. М. Тертишник. Дніпро : Юрид. академія МВС України. 2002. 429с.
30. Удалова Л. Д. Чинність кримінального процесуального закону / Л. Д. Удалова, С. І. Щериця. Київ : КНТ, 2014. 143 с.
31. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства : учебник / И. Я. Фойницкий. Санкт-Петербург : Наука, 1996. Т. 1. 586 с.
32. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс : учебник / М. А. Чельцов. Москва : Госюриздат, 1951. 300 с.
33. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. [2-ге вид.]. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.